

SFÂNTUL GRIGORIE PALAMA
Ο ΑΓΙΟΣ ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ Ο ΠΑΛΑΜΑΣ

OPERE COMPLETE V

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ Ε΄

TRATATE DOGMATICE
ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΕΙΑΙ
3; 4; 5

Introducere, traducere și note de
Cornel Coman, Adrian Tănăsescu, Cristian Chivu

Coordonator: Cristian Chivu

Editura Gândul Aprins 2016

Cuprins

Abrevieri	9
Notă asupra volumului.....	11
Studiu introductiv	13
Despre dumnezeiasca împărtășire	47
Dialogul Ortodoxului cu Varlaamitul.....	113
Teofan	243
Bibliografie.....	351

Studiu introductiv

«Mi s-a arătat, părinte, Lumina aceea; [și] a pierit numaidecât casa chiliei și a trecut lumea, fugind – socot – de la fața Sa; și am rămas singur eu dimpreună cu singură Lumina; și nu știu de era atunci acolo și trupul acesta, părinte; și nu cunosc de eram afară de acesta [...]; și îmi era bucurie, care și acum este cu mine, negrăită, și dragoste și dor mult, încât râuri de lacrimi îmi curgeau, ca și acum, precum vezi'. Și, răspunzându-i, [părintele] îi zice: 'Acela este, fiule'. Și, [dimpreună] cu cuvântul, Îl vede iarăși și încet încet se curățește și, curățindu-se, îndrăznește și Îl întreabă pe Însuși Acela și zice: 'Dumnezeu meu, Tu ești?'. Și răspunde și zice: 'Da, Eu sînt, Dumnezeu, Cel ce pentru tine om M-am făcut; și, iată, Eu te-am făcut, precum vezi, și te voi face dumnezeu'».

Sfântul Simeon noul Teolog¹

Θεοπτία și Θεώσις.

Îndumnezeirea omului prin vederea lui Dumnezeu după Grigorie Palama²

De cercetează cineva cu luare aminte scrierile palamite în ansamblul literaturii patristice, va putea vedea că sfântul Grigorie Palama a fost – așa zicând – un teolog

¹ A cincea cuvântare morală, SC 129, p. 100-104.

² Pentru această temă vezi studiile: C. Chivu, *Θεολογία, Θεοπτία και Θεώσις. Από το Συμμεών το Νέο Θεολόγο στο Γρηγόριο Παλαμά*, Thessalonica 2010; G. Mantzaridis, *Παλαμικά*, ed. Pournaras, Thessalonica, 1998. Vezi, de asemenea, și introducerea noastră – cu titlul *Gnoza filosofică, gnoza teologică și gnoza teoptică după sfântul Grigorie Palama* – în volumul Sfântul Grigorie Palama, *Opere Complete III, Gândul Aprins*, 2015, p. 9-34.

curajos; și aceasta pentru că, în cazul chestiunilor teologice delicate și anevoie de limpezit, mulți din marii teologi ai Bisericii au purces, de-a lungul timpului, la abordări mai degrabă tangențiale; pe când acesta nu a ezitat să le abordeze frontal. Așa se face că în istoria gândirii el este legat de teme mari ale teologiei, fiind cunoscut, de exemplu, ca teologul distincției ființă-lucrări în Dumnezeu și ca teologul vederii lui Dumnezeu și al îndumnezeirii omului.

Tema îndumnezeirii omului se regăsește, desigur, și în teologia patristică anterioară lui Palama. Athanasie cel Mare scria, deja, despre Cuvântul lui Dumnezeu că «S-a înomenit ca noi să ne îndumnezeim»³, arătând limpede că scopul întrupării Sale nu a fost altul decât însăși îndumnezeirea omului. Grigorie Teologul, la rândul său, citând din Vasile cel Mare, spune undeva: «nu rabd a mă închina vreunei zidiri, zidire a lui Dumnezeu aflându-mă și poruncindu-mi-se să fiu dumnezeu»⁴. Dionisie Areopagitul spune, și el, despre îndumnezeire că este «asemănarea și unirea cu Dumnezeu»⁵, unire care se face în lumina îndumnezeitoare⁶ și unire întru care «nesticăcioși și nemuritori ne vom face și vom ajunge la sfârșitul⁷ cel în-chipul-lui-Hristos și preafericit⁸, [și] 'totdeauna cu Domnul' – după cuvântul Scripturii – 'vom fi'⁹, plini făcându-ne,

³ Athanasie cel Mare, *Despre înomenirea Cuvântului* 54, PG 25, 192B.

⁴ *Epitaf la Marele Vasile*, BEΠΕΣ 60, 161.

⁵ Dionisie Areopagitul, *Despre ierarhia bisericească* 1, 3, PG 3, 376A.

⁶ *Despre dumnezeieștile numiri* 7, 1, PG 3, 868A.

⁷ Adică: desăvârșirea asemenea lui Hristos.

⁸ Sau – după alt înțeles al termenului ληξίς – 'la moștenirea cea în-chipul-lui-Hristos (la moștenirea faptului de a fi asemenea lui Hristos) și preafericită'.

⁹ *I Timotei* 4, 17.

pe de o parte, prin preacuratele vederi-de-Dumnezeu, de văzuta arătare-a-dumnezeirii Lui¹⁰, [teofanie] ce ne va lumina împrejur în sclipiri prealuminoase, ca și pe ucenici la acea preadumnezeiască Schimbare-la-față, și, pe de altă parte, împărtășindu-ne, cu minte nepătimitoare și nematerialnică, de netrupeasca¹¹ Lui dare-de-lumină și de unirea cea mai presus de minte, într-o mai dumnezeiască imitare a minților [celor] mai presus de ceruri; că vom fi – precum spune adevărul cuvintelor [Scripturii] – deopotrivă cu îngerii și fii ai lui Dumnezeu, fii ai învierii fiind [noi]»¹².

Simeon noul Teolog – despre viața căruia sfântul Grigorie Palama spune că «este, întregă, o minune și [că este] slăvită de către Dumnezeu cu minuni mai presus de fire» și «ale cărui scrieri [sînt] scrieri ale vieții»¹³ – este, negreșit, însemnatul înainte-mergător al lui Palama în teologia isihastă¹⁴. Asemănările dintre cei doi sînt evidente¹⁵. Amândoi au fost aprinși, încă din tinerețe, de flacăra Duhului Sfânt, lepădând lumea cea deșartă,

¹⁰ Literal: de teofania vizibilă a Lui.

¹¹ Literal: înțelegătoare, inteligibilă.

¹² *Despre dumnezeieștile numiri* 2, 1, ed. Ritter, p. 123 (PG 3, 840A); *idem* 1, 4, p. 114-115 (PG 3, 592C).

¹³ Ὑπὲρ τῶν ἱερῶς ἡσυχάζοντων 1, 2, 12, A', p. 404.

¹⁴ Vezi C. Chivu, *Θεολογία, Θεοπτία και Θεώση. Από το Συμμεών το Νέο Θεολόγο στο Γρηγόριο Παλαμά*, Thessalonica, 2010.

¹⁵ Este relevantă decizia monahilor bolandiști de a nu insera viața sfântului Simeon în colecția *Acta Sanctorum* pe motiv că este vorba de „biografia unui scriitor care i-a influențat pe isihasții din secolul al XIV-lea, atât de detestați în tot Occidentul”. La fel de relevantă este și mărturisirea lui François Combes, conform căreia el însuși a insistat pe lângă bolandiști să nu fie inclusă în colecție viața sfântului, dată fiind suspiciunea că tocmai el ar fi „izvorul tuturor greșelilor lui Palama” (*Introducere la De essentia et operatione* a lui Manuil Caleca, PG 152, 260: „qua suspicione laborat, et tanquam is fuerit fons omnis Palamici erroris”).

unul cu rugăciunea «vino, Cel singur, la mine, cel singur»¹⁶, celălalt cu «luminează-mi întunericul»¹⁷. Isihăști desăvârșiți, amândoi au pătruns în adâncurile luminii dumnezeiești și au trăit taina îndumnezeirii. Primul își descrie această experiență în mod cutremurător, al doilea o teologhisește profund, stabilind fundamentul teologic al unirii omului cu Dumnezeu în lumina necreată. Prin opera sa, Palama fundamentează cu argumente teologice solide teologia isihastă și o sistematizează, așa încât pe această bază să poată fi respinse eventualele rătăcirii, erezii sau critici. Mare trăitor al tainei îndumnezeirii, Simeon ne spune că pentru a primi răsplata teoptiei și a îndumnezeirii, trebuie să păzim poruncile cu mult zel și multă dragoste¹⁸. Taina îndumnezeirii se săvârșește prin unirea cu Dumnezeu în lumina Lui necreată. Simeon își descrie teoptiile și sporirea duhovnicească, de la vederea luminii dumnezeiești până la vederea lui Dumnezeu în această lumină: «'Mi s-a arătat, părinte, Lumina aceea; [și] a pierit numaidecât casa chiliei și a trecut lumea, fugind – socot – de la fața Sa; și am rămas singur eu dimpreună cu singură Lumina; și nu știu de era atunci acolo și trupul acesta, părinte; și nu cunosc de eram afară de acesta [...]; și îmi era bucurie, care și acum este cu mine, negrăită, și dragoste și dor mult, încât râuri de lacrimi îmi curgeau, ca și acum, precum vezi'. Și, răspunzându-i, [părintele] îi zice: 'Acela este, fiule'. Și, [dimpreună] cu cuvântul, Îl vede iarăși și încet încet se curățește și,

¹⁶ Simeon noul Teolog, *Rugăciune de taină*, SC 156, p. 150.

¹⁷ Este rugăciunea sfântului Grigorie către Maica Domnului. Vezi Filothei al Constantinoplei, *Λόγος εις ἄγιον Γρηγόριον Παλαμᾶν* 18, ed. Tsamis în *Θεσσαλονικεῖς Βυζαντινοὶ Συγγραφεῖς* 4, *Κέντρον Βυζαντινῶν Ερευνῶν*, Thessalonica, 1985, p. 447.

¹⁸ *Θεολογικός* 2, SC 122, p. 152. *Κατηχητικός* 13, p. 202.

curăţindu-se, îndrăzneşte și Îl întreabă pe Însuși Acela și zice: 'Dumnezeul meu, Tu ești?'. Și răspunde și zice: 'Da, Eu sînt, Dumnezeu, Cel ce pentru tine om M-am făcut; și, iată, Eu te-am făcut, precum vezi, și te voi face dumnezeu'»¹⁹.

Îndumnezeirea omului este, aşadar, scopul zidirii omului și al întrupării Cuvântului, iar această mare taină se săvârșește în nezidita lumină a lui Dumnezeu. Îndumnezeirea este rodul vederii lui Dumnezeu – învățătură pe care marele nostru teolog Grigorie Palama a preluat-o din tradiția precedentă și pe care a argumentat-o teologic ca nici un alt teolog.

Învățătura despre vederea lui Dumnezeu se întemeiază, de altfel, pe Scriptura însăși, care nu face decât să consemneze realitatea trăită de Biserica, de sfinții învredniciți vederii acesteia. Astfel, deși în Vechiul Testament Dumnezeu îi refuză lui Moise posibilitatea de a-I vedea fața («nu poate omul să vadă fața Mea și să fie viu»²⁰) și în Noul Testament Ioan Evanghelistul și Teologul subliniază faptul că «pe Dumnezeu nimeni nu L-a văzut vreodată»²¹, totuși, în foarte multe locuri din sfânta Scriptură se vorbește limpede despre vederea lui Dumnezeu²², aparenta contradicție explicându-se

¹⁹ *A cincea cuvântare morală*, SC 129, p. 100-104.

²⁰ *Ieșirea* 33, 23.

²¹ *Ioan* 1, 18.

²² *Facerea* 32, 29; *I Ioan* 3, 2; *Isaia* 6, 1-3: «Și s-a făcut că în anul când a murit Ozia împăratul, am văzut pe Domnul stând pe scaun înalt și ridicat, și plină era casa de slava Lui; și Serafimi stăteau împrejurul Lui, și șase aripi [îi erau] unuia, și șase aripi altuia; și cu două își acopereau fețele, și cu două își acopereau picioarele, și cu două zburau; și strigau unul către altul și ziceau 'sfânt, sfânt, sfânt Domnul Savaot; plin e tot pământul de slava Lui'». *II Corinteni* 12, 2-4: «Știu om în Hristos acum paisprezece ani – fie în trup, nu știu, fie în afară de trup, nu știu,

ΠΕΡΙ ΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΕΟΠΟΙΟΥ ΜΕΘΕΞΕΩΣ

Ἡ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ
ΚΑΙ ΥΠΕΡΦΥΟΥΣ ΑΠΛΟΤΗΤΟΣ

1 Φέρε δὴ προθῶμεν νῦν τὸ ὑπ' ἀμφοτέρων φανερῶς λεγόμενον καὶ δοκοῦν ἔχειν τινὰ λόγον ἀπορίας. Φασὶ γὰρ πρὸς ἡμᾶς, «εἰ τὴν ἐν τοῖς ἀγίοις χάριν ἄκτιστον δι' οὐδὲν ἄλλο λέγετε, ἢ ὅτι μετέχουσι θεοῦ, πάντα δὲ τὰ κτίσματα μετέχει τοῦ θεοῦ—καὶ γὰρ διὰ πάντων διήκει καὶ πᾶσι μεταδίδωσι, τοῖς μὲν τοῦ εἶναι, τοῖς δὲ πρὸς τῷ εἶναι καὶ τοῦ ζῆν αἰσθητικῶς ἢ λογικῶς ἢ νοεῶς—, ἄκτιστον ἔσται τούτοις ἅπασι, τοῖς μὲν τὸ εἶναι, τοῖς δὲ τὸ ζῆν, τοῖς δὲ πρὸς τούτοις καὶ τὸ λογίζεσθαι καὶ τὸ νοεῖν». Ἡμεῖς δὲ τοῖς ἀγίοις συμφωνοῦντες οὐδεμιᾶς ἂν αὐτοῦς ἠξιώσαμεν ἀπολογίας· πίστις γὰρ ἠγεῖται τῶν χριστιανικῶν δογμάτων, ἀλλ' οὐκ ἀπόδειξις. Διὰ δὲ τοὺς ἐκ τῆς πιθανολογίας ἐκείνων παρασυρομένους ἀνθυπενεργεῖν

¹ Adică: de către Varlaam și de către Achindin.

² «a cuvânta și a înțelege»: a lega raționamente și a simți – cu mintea – tărâmul netrupesc.

³ Altfel zis: încuviințând cu Părinții.

⁴ Literal: apologie.

3.

<A LUI GRIGORIE PALAMA>

DESPRE DUMNEZEIASCA
ȘI ÎNDUMNEZEITOAREA ÎMPĂRTĂȘIRE

SAU

DESPRE DUMNEZEIASCA
ȘI MAI-PRESUS-DE-FIRE SIMPLITATE

1 Să punem, dar, acum de față lucrul cel de către amândoi vădit spus¹ și care pare a da loc nedumeririi; că zic [ei] către noi: «dacă harul [adică darul] din sfinți ziceți că este nezidit nu pentru alt motiv decât pentru că [aceștia] se împărtășesc de Dumnezeu și [dacă, pe de altă parte,] toate zidirile se împărtășesc de Dumnezeu – că [El] prin toate străbate și tuturora dă, unora [faptul de] a fi, altora, pe lângă [faptul de] a fi, și pe [cel de] a trăi [în chip] simțitor ori cuvântător/rațional ori înțelegător – [atunci] nezidit [le] va fi tuturor acestora [darul de la Dumnezeu, și anume] unora [faptul de] a fi, altora [faptul de] a trăi, iar altora, pe lângă acestea, și cel de a cuvânta/raționa și a înțelege²». Noi, deci, conglăsuind cu părinții³, de nici un răspuns⁴ nu i-am învrednici pe ei⁵; căci credința premerge dogmelor creștinești, iar nu demonstrația⁶. Însă, pentru cei păcăliți de probabilistica aceluia⁷, poate că trebuie să le zicem, la rândul nostru, cum [că] dacă

⁵ Pe sus-pomeniții doi eretici.

⁶ Vasile cel Mare, *Homilia in Psalmum 115*, PG 30, 104B.

⁷ A lui Varlaam și Achindin, adică.

δέον ἂν εἶη πρὸς αὐτούς, ὡς εἰ τὴν ἐν τοῖς ἁγίοις θεοουργὸν χάριν, ᾧ βέλτιστοι, διὰ τοῦτο λέγετε κτιστὴν, ἐπεὶ πάντα τὰ κτιστὰ μετέχει τοῦ θεοῦ, πάνθ' ὑμῖν ἅγια κληθήσεται καὶ θεοποιηθήσεται πᾶσα κτίσις παρ' ὑμῶν· οὐ γὰρ τὰ λογικὰ μόνον ἔσται ἅγια, μᾶλλον δὲ τῶν λογικῶν οἱ τῆς θεοποιῦ δωρεᾶς τοῦ πνεύματος μετεσχηκότες, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλογα καὶ πρὸς τούτοις τὰ ἄψυχα. Τί γὰρ εἶπερ ἕτερον ἑτέρου βελτίονος μετείληχεν ὑπάρξεως τε καὶ ζωῆς; Κἂν τοῖς ἁγίοις ἴδοις ἂν διαφορὰν. Οὐκοῦν ἁγιωτέρα μὲν σοι μέλιττα τῆς μυίας, μελίττης δὲ ἀμνάς, ἀμνάδος δ' ἕτερόν τι, καὶ τούτων ἄνθρωπος, κἂν Ἰεζάβελ ἢ τυχόν. Καὶ πάλιν, μύρμηξ κωνώπων ἁγιώτερος, τοῦ δὲ κριός, εἰ δὲ βούλει ταῦρος ἢ ἐλέφας ἢ τι τῶν θηρίων ἕτερον, τῶν δὲ αὐθις ἄνθρωπος, κἂν ἢ κατὰ τὸν Ἀχαάβ. Τοιοῦτος ἅγιος εἶη ἂν καὶ ὁ πρὸς τοιαῦτα γελοῖα διὰ τῶν καταγελάστων δογμάτων κατασπῶν ἡμᾶς, ὃς καὶ τῷ τοῦ Χριστοῦ εὐαγγελίῳ δῆλός ἐστιν ἀντιπατόμενος.

- 2 Εἰ γὰρ κτιστὴ ἐστὶν ἢ ἐν τοῖς ἁγίοις θεοποιὸς δωρεὰ τοῦ πνεύματος, καὶ ταῦθ' ὡς ἕξις ἢ μίμησις τις φυσικῆ, καθάπερ ὁ ταράσσων ἡμᾶς περιέρχεται διδάσκων, οὐχ ὑπὲρ φύσιν γίνονται οἱ ἅγιοι θεοούμενοι, οὐδ' ἐκ θεοῦ γεννῶνται, οὐδὲ πνευμά εἰσιν ὡς ἐκ πνεύματος γεγεννημένοι, καὶ πνεῦμα μετὰ τοῦ κυρίου ἔν, ὡς αὐτῷ κολλώμενοι. Οὐδὲ μόνοις τοῖς πιστεύουσιν εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ τέκνα θεοῦ γενέσθαι ὁ Χριστὸς ἔξουσίαν ἔδωκεν ἐπιδημήσας· καὶ πρὸ τῆς ἐπιδημίας γὰρ αὐτοῦ πᾶσιν ἐνυπῆρχεν ἔθνεσιν, εἰ γε φυσικῶς ἔνεστιν ἡμῖν, καὶ νῦν τοῖς νῦν δυσσεβέσι τε καὶ ἀσεβέσιν ἅπασιν. Ἄκουσον τοῦ σεπτοῦ Μαξίμου διαλεγόμενου πρὸς Πύρρον καὶ λέγοντος· «νεύματι θεοῦ ἐκινουῦντο

¹ Vezi III Împărați 16, 31.

² Literal: furnica; datorită contextului am ales un masculin.

³ Vezi III Împărați 16, 33.

⁴ Ioan 1, 13.

⁵ Ioan 3, 6.

⁶ I Corinteni 6, 17: «cel alipit Domnului este un duh cu El».

de-dumnezei-lucrătorul har [adică dar] din sfinți – o, dragilor – pentru aceasta ziceți că este zidit, [și anume pentru că] toate cele zidite se împărtașesc de Dumnezeu, [atunci] – pentru voi – toate vor fi sfinte și veți zeifica toată zidirea; că nu doar cele cuvântătoare/raționale vor fi sfinte (sau, mai bine zis, dintre cele cuvântătoare/raționale, cei ce s-au împărtașit de îndumnezeitoare a dare a Duhului), ci și cele necuvântătoare, ba mai mult, și cele neînsuflețite; că ce dacă una se împărtașește de o existență și de o viață mai bună decât a altuia? Iar pe de altă parte vei vedea deosebiri între cele sfinte; așadar albina îți va fi mai sfântă decât musca, miaua decât albina, nu știi care altele [mai sfinte] decât miaua, iar [mai sfânt] decât acestea omul, fie [el] și Iezavel¹; și iarăși, bondarul² [îți va fi] mai sfânt decât țânțarii, decât acesta țapul (sau, de poftesti, taurul ori elefantul ori alta dintre fiare), iar decât aceștia – iarăși – omul, fie [el] și ca Ahaav³; astfel de sfânt este și cel care prin dogmele [lui] cu totul de răs vă trage pe voi la astfel de lucruri ridicole și care – vădit lucru – și evangheliei lui Hristos se împotrivesc.

- 2 Că de zidită este îndumnezeitoare a dare a Duhului cea din sfinți, și anume ca o deprindere/habitudine naturală sau imitare (precum învață în stânga și în dreapta cel ce vă tulbură pe voi), [atunci], îndumnezeindu-se, sfinții nu ajung mai presus de fire, nici nu se mai nasc din Dumnezeu⁴, nici nu mai sînt duh, ca niște născuți din Duhul⁵, și [anume] *un* [singur] *duh* cu Domnul, ca niște alipiți Lui⁶; nici doar celor ce cred în numele Său le-a dat Hristos, venind, putere⁷ [de] a se face [ei] fii ai lui Dumnezeu⁸; că și mai înainte de venirea Sa exista [puterea aceasta] în toate neamurile – dacă [ea] există în mod natural în noi –, și acum [există] în toți rău-cinstitorii și ne-cinstitorii de acum. Auzi-l pe cinstitul Maxim vorbind cu Pyrros și zicând: «la semnul lui Dumnezeu se mișcau și Moisi

⁷ Literal: stăpânire.

⁸ Ioan 1, 12.

καὶ Μωϋσῆς καὶ Δαυΐδ καὶ ὅσοι τῆς θείας ἐνεργείας χωρητικοὶ τῇ ἀποθέσει τῶν ἀνθρωπίνων καὶ σαρκικῶν ἰδιωμάτων γεγόνασι». Καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ: «τῆς εἰκόνοσ ἀνελθούσης πρὸς τὸ ἀρχέτυπον καὶ τῆς θείας ἐπειλημμένης ἐνεργείας, μᾶλλον δὲ θεὸς τῇ θεώσει γεγεννημένης, καὶ πλέον ἡδομένης τῇ ἐκστάσει τῶν φυσικῶς ἐπ' αὐτῆς καὶ ὄντων καὶ νοουμένων διὰ τὴν ἐκνικήσασαν αὐτὴν χάριν τοῦ πνεύματος».

- 3 Οὐκοῦν οὐχ ἀπλῶς βελτιοῦνται τὴν φύσιν οἱ θεωθέντες, ἀλλ' αὐτὴν προσλαμβάνονται τὴν θείαν ἐνέργειαν, αὐτὸ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· τοῦτ' αὐτὸ γὰρ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον, «ὅταν μὲν τὴν αὐτοῦ οἰκείαν ἐννοῶμεν ἀξίαν, μετὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ θεωροῦμεν, ὅταν δὲ τὴν εἰς τοὺς μετόχους ἐνεργουμένην χάριν ἐνθυμηθῶμεν, ἐν ἡμῖν εἶναι λέγομεν». Εἰ δὲ ὥσπερ ἐν τοῖς κτίσμασι πᾶσιν οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἁγίοις ἐστί, καὶ ὡς θεὸς κατὰ τὰς σοφὰς ὑμῶν ἐπινοίας, καθάπερ ἐν τοῖς ἄλλοις τὰ κατάλληλα κτίζει, οὕτω καὶ τοῖς ἁγίοις τὴν ἀγιότητα, τίς χρεῖα Χριστοῦ καὶ τῆς αὐτοῦ παρουσίας; Τίς χρεῖα τοῦ κατ' αὐτὸν βαπτίσματος καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ προσγινομένης ἡμῖν ἐξουσίας τε καὶ δυνάμεως; Τίς χρεῖα πνεύματος ἐξ ὑπαρχῆς αὐθις ἐμφυσωμένου καὶ πεμπομένου καὶ ἐνοικιζομένου; Καὶ γὰρ ὡς ἐν τῷ παντὶ καὶ ἡμῖν ἐνῆν. Ἔσται δὲ καὶ ὁ θεὸς ὁμοίως κτίζων καὶ θεοποιῶν. Καίτοι σαφῶς φησιν ὁ μέγας Βασίλειος, «[εἰ] ὁ θεὸς ὁμοίως κτίζει καὶ γεννᾷ, ὁμοίως καὶ κτίστης ἡμῶν καὶ πατήρ ἐστιν ὁ Χριστός· θεὸς γὰρ καὶ οὐ χρεῖα τῆς διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος υἰοθεσίας». «Συνήγειρε», φησὶν ὁ ἀπόστολος,

¹ *Disputatio cum Pyrrho*, PG 91, 297A.

² Sau 'icoana la izvodul său'; este vorba, desigur, despre om ca chip al lui Dumnezeu.

³ *Ambigua*, PG 91, 1076C.

⁴ Sau: își ameliorează natura.

⁵ Adică 'rangul' propriu Lui, 'dregătoria' proprie Lui.

⁶ *Despre sfântul Duh* 26, 63, PG 32, 184C.

⁷ Adică: va însemna că Dumnezeu același lucru îl face zidind ori îndumnezeind; va însemna că la Dumnezeu totuna este a zidi cu a îndumnezei.

și David și [toți] câți – prin lepădarea însușirilor omenești și trupești – s-au făcut încăpători dumnezeieștii lucrări¹. Și iarăși, altundeva: «înălțându-se chipul la arhetip[ul său]² și luând asupra ei dumnezeiasca lucrare, mai bine zis ajungând [ea] dumnezeu prin îndumnezeire și îndulcindu-se mai mult de ieșirea din cele ce firește sînt – și se și înțeleg [a fi] – asupra ei, [aceasta] datorită harului Duhului, cel ce a biruit-o pe ea»³.

- 3 Prin urmare, cei îndumnezeiți nu își îmbunătățesc firea⁴ și atît, ci iau asupra-le însași lucrarea dumnezeiască, [pe] Însuși Duhul Sfânt; că [pe Unul și] Același [Duh] – după marele Vasile – «când gândim propria Lui vrednicie⁵, [atunci] cu Tatăl și cu Fiul Îl socotim [a fi]; iar când cugetăm [la] harul lucrător în cei părtași [de El], zicem că în noi este [Duhul]»⁶. Iar dacă și în sfinți [tot] așa este, [și anume] precum este în toate cele zidite, și dacă, după înțeleptele voastre născociri, ca Dumnezeu, și în sfinți [tot] așa zidește sfințenia, [și anume] precum zidește în celelalte [făpturi] cele potrivite [acelora], [atunci] ce trebuință [mai era] de Hristos și de venirea Lui? Ce trebuință [mai era] de botezul întru El și de stăpînia și puterea venite în noi din el/El? [Și] ce trebuință [mai era] de Duhul Cel iarăși suflat [în noi] – de la început – și trimis și sălășluit [în noi]? – că doar, precum [era] în toate, și în noi era. Și, pe de altă parte, Dumnezeu Se va afla întru [unul și] același chip zidind și îndumnezeind⁷; pe când marele Vasile zice limpede [că] «[dacă] Dumnezeu întru [unul și] același chip zidește și naște, [atunci] vom ajunge la absurditatea că] întru [unul și] același chip Hristos ne este și ziditor și părinte; că Dumnezeu este, și nu are trebuință de a [ne] înfia prin Duhul»⁸. «Ne-a

⁸ *Împotriva lui Eunomiu* 4, PG 29, 692A. Notăm că în citatul acesta sfântul Vasile folosește demonstrația prin reducere la absurd: «dacă Dumnezeu într-același chip [literal: asemenea; n.tr.] zidește și naște, [atunci] Hristos într-același chip ne este și ziditor și părinte, că Dumnezeu este și nu are trebuință de a [ne] înfia prin Duhul, (după cum [nu are trebuință] nici a ne face prin altcineva zidiri ale Lui); bine, dar multe din cele zidite nici fire [în stare] a primi Duhul înfierii nu au, cum [sînt] necuvântătoarele și neînsuflețitele».